

Nieuwe uitgaven

Luc SCHEPENS, *Koning Albert, Charles de Broqueville en de Vlaamse Beweging tijdens de eerste wereldoorlog*, Lannoo, Tielt/Bussum, 1982, 235 pp. Prijs : 690,-¹.

Dit nieuwe boek van Drs. Luc Schepens, werkleider bij de (Westvlaamse) Provinciale Dienst voor Cultuur, sluit aan zowel bij z'n eigen historische studie omtrent de wereldoorlogen in België als bij de in de laatste vijftien jaar flink aangegroeide historiografie over ons land in de eerste wereldoorlog. De auteur heeft gebruik kunnen maken van nog weinig of niet aangeboord materiaal, in het Archief van het Koninklijk Paleis of in de op het Algemeen Rijksarchief in Brussel berustende nalatenschappen van politici; hierbij namen ministeriële briefwisseling en nota's een belangrijke plaats in. Dank zij deze documentatie zijn er enerzijds nieuwe gegevens te voorschijn gekomen en konden vernieuwende accenten worden gelegd over het politieke bedrijf van en rond inzonderheid koning Albert, die achter het front in onbezet België verbleef, en kabinetshoofd Charles de Broqueville, die met andere tenoren uit de regering zich ophield in de Normandische badplaats Sainte-Adresse bij Le Havre. Anderzijds kan men moeilijk loochenen dat een goed deel van de kern van de bevindingen als bekend kan worden aangezien. De gegevens lijken in elk geval correct weergegeven, zodat niet hier maar bij de interpretatie of waardering ervan mogelijk vraagtekens kunnen geplaatst worden.

Volgens de bewoordingen van de auteur is het zijn opzet de invloed te onderzoeken die de politieke Vlaamse Beweging tijdens de eerste wereldoorlog op het Belgische politieke leven heeft uitgeoefend en, omgekeerd, de reacties na te gaan van het Belgische establishment tegenover die Beweging. In feite nochtans wordt meer geboden dan dit voornemen laat verwachten; een titel kan nu eenmaal niet de hele lading dekken. Anderzijds wordt geen verhaal of doorlopende uiteenzetting gegeven; veeleer gaat het om „capita selecta” die betrekking hebben op 's lands regering, en worden er centrale gebeurtenissen naar voren gehaald en kernideeën geformuleerd. Eén hiervan slaat op de regeringswijziging van 18 januari 1916.

Niet alleen in het desbetreffende hoofdstuk maar in het hele boek wordt door de auteur groot belang gehecht aan die regeringsuitbreiding, waarbij de drie niet-katholieke politici die bij het uitbreken van de oorlog tot Minister van Staat waren benoemd, in de regering werden opgenomen. De auteur noemt die gebeurtenis „een beslissend keerpunt” (p. 21) en zegt dat de

1. Intussen kwam een tweede druk van de pers in 1983; voor eind 1983 wordt een Franse vertaling in het vooruitzicht gesteld.

koning erdoor „een nieuw tijdperk inluidde” (p. 221) en daarbij „alle oppositiepartijen in het regeringswerk wou betrekken”; en elders: „In 1916 heeft de Belgische democratie een totaal nieuwe en blijkbaar onomkeerbare wending aangenomen” (p. 222-223). Kern van de vernieuwing was dat men sedertdien met het stelsel van „coalitieregering” te maken heeft.

Om met dit laatste te beginnen : kan men de uitbreiding van een regering van een tiental katholieken met twee liberalen en één socialist wel ten volle een „coalitieregering” noemen, vooral nog als men bedenkt dat de drie nieuwelingen nog geruime tijd niet eens een „portefeuille” kregen? Die drie waren begin augustus 1914 om, zoals de auteur terecht opmerkt, „de nationale eensgezindheid te symboliseren” (p. 22), tot Minister van Staat benoemd. Hun opneming lijkt dan ook vooral in die optiek en verklaring — geest van eensgezindheid op een ogenblik van zware beproeving voor het land — te moeten worden gesitueerd. Verder zegt Schepens ook dat toen, voor het eerst sedert de Belgische onafhankelijkheid, zulkdanige coalitieregering tot stand kwam.

Ik zou denken, ofwel geeft men aan die term een brede betekenis, en dan kan men de unionistische regeringen uit de begintijd van het koninkrijk als dusdanig aanzien, ofwel houdt men er een striktere definitie op na, en dan zou ik eerder als eerste uitgave ervan de naoorlogse regering-Delacroix (november 1918-november 1919) willen opgeven, toen naast zes katholieken er evenveel niet-katholieken minister werden. In de oorlogsjaren sprak men overigens van „unionistische politiek” (p. 33), omdat de situatie inderdaad kon worden vergeleken met de begintijd van het Koninkrijk België, toen er een oorlogstoestand bestond met Nederland en toen, ook na de beëindiging hiervan, samenwerking van de verschillende strekkingen en bestendiging van de unionistische geest wenselijk of nodig werden geacht. En wat de interpretatie „beslissend en nieuw tijdperk” betreft, men vergete niet dat bij de laatste vooroorlogse verkiezingen de socialisten en liberalen een coalitieregering planden in geval van verkiezingszege; slechts de handhaving van de katholieke meerderheid heeft hen van dit plan afgehouden. Het lijkt dus dat de auteur misschien te weinig oog heeft gehad voor situaties die zich in de politieke geschiedenis reeds hadden voorgedaan sedert 1830 en voor de mogelijkheden om reeds, naar gelang van de context, vanuit de politieke en institutionele ontwikkeling, tot een coalitieregering te komen. Al met al verkies ik nog de voorzichtiger formulering van prof. Luyckx: „Aanvankelijk bestond de regering de Broqueville uitsluitend uit leden van de katholieke meerderheidsgroep (...). Ingevolge het voortduren van de oorlog ontstond echter bij sommige leden van de regering het verlangen om ook de oppositie meer te betrekken in het delen van de politieke verantwoordelijkheid. Om deze weerstand (van andere regeringsleden) te omzeilen beperkte de Broqueville er zich toe in januari 1916 de drie staats-

ministers van de oppositie in zijn regeringsploeg op te nemen, doch zonder hun een bepaalde portefeuille toe te vertrouwen" (*Politieke geschiedenis van België*, 1969, p. 267-268).

Het unieke en beslissende van Koning Alberts en Broquevilles initiatief ligt veeleer in iets anders, en hier volg ik de auteur: „In 1916 drong de Koning echter een coalitieregering op die in feite de parlementaire oppositie uitschakelde”, zoals we elders konden vernemen dat de koning de verruiming wilde, om de socialisten politiek onschadelijk te maken (p. 38). Dit verwijst evenwel naar iets heel anders dan naar de interpretatie: „In 1916 heeft de Belgische democratie een totaal nieuwe en blijkbaar onomkeerbare wending aangenomen” (p. 223). M.a.w. de bedoeling van de koning was kennelijk niet méér parlementaire democratie, maar eerder, vanwege de oorlogssituatie en zijn voorkeur voor godsvrede en bezorgdheid om 's lands eenheid, net het omgekeerde. Gelukkig maar is die toestand niet bestendig en was er na de crisissituatie vanwege de oorlog wel mogelijkheid om terug te keren tot een parlementaire democratie met regeringspartijen én oppositie.

Een ander belangrijk punt uit Schepens' boek slaat op de Vlaamse kwestie, die „geen zorg was voor de regering”. De algemene bevindingen bevestigen vroeger onderzoek. Eigenlijk mocht de Vlaamse kwestie geen zorg worden, in naam van de godsvrede-idee. Toch groeiden bij de bevolking enige tegenstellingen. En Schepens volgt de these dat de godsvrede onloochenbaar door de Vlaamse activisten werd verbroken. Als men de aangelegenheid buiten de ruimere historische context ziet en dan strikt chronologisch gaat uitrekenen, zal dat wel juist zijn. Maar ik vraag me hier opnieuw af, of de vraagstelling „Wie is begonnen?” wel zinvol is. Niet dat men hoeft terug te gaan tot Julius Caesars veroveringen, maar in geen geval kan men abstractie maken van de Belgische belijdenissen aan het begin van de oorlog, de vooroorlogse feitelijke achteruitstelling van de Nederlandstaligen, de meer algemeen voorkomende fenomenen collaboratie en bezettingspolitiek, persoonlijke ambitie enz. In één woord, de ingewikkeldheid mag niet omzeild worden met de vraag „Wie is begonnen?”, die ongetwijfeld even eenvoudig kan worden beantwoord. Trouwens, niet alleen radicale flaminganten hebben de godsvrede verbroken, want reeds vóór eind 1914, met vertraging en voorzichtiger, deelden ook gematigde vlaamsgezinden in de ongerustheid, en hun hernomen bedrijvigheid zal hun in het kamp van de Belgische ultra's eveneens het etiket „activisten” bezorgen!

Ook aan het front was de situatie niet zo simpel; hier heeft de auteur een interessante aanvulling bezorgd bij de gebruikelijke toelichting omtrent de taalmissstanden en de Vlaamse protesten, waar hij zegt dat „het bevelvoerende kader voor een deel uit ongeschikte elementen bestond, die door de oorlogsomstandigheden gepromoveerd waren” (p. 64), m.a.w. naast Vlaamshaterij was er ook doodgewoon „machtswellust” en „stupiditeit bij de chefs” (p. 65). Stippen we hier terloops aan dat S. uit de papieren-

Renkin statistieken meedeelt over het aantal deserties in het Belgische leger voor de periode 1916 - mei 1918 : een totaal van 9584 gevallen, maar de meesten van deze deserteurs waren recidivisten (p. 126). De deserties waren ongetwijfeld vooral aan oorlogsmoeheid toe te schrijven. De Duitse „Flamenpolitiek ” heeft de Belgische regering ongetwijfeld in een moeilijk parket gebracht. De morele verantwoordelijkheid voor het gedeeltelijk slagen van die politiek is, natuurlijk, niet eenzijdig bij de activisten te zoeken. En hiervan vind ik de bevestiging in een royaal aangedragen feitenmateriaal, waaruit blijkt dat koning Albert en de regering, beloften en verklaringen ten spijt, amper iets gedacht, laat staan gerealiseerd hebben, tenzij men veel belang hecht aan... commissies.

In 1918 kwam de Vlaamse Beweging op het voorplan, maar het geeft te denken, dat de koning, ondanks alle informatie die hem langs vele wegen was toegekomen, in een toespraak tot de regering op 1 februari 1918 alleen maar liet blijken dat men niet langer kon verbergen dat er een Vlaamse Beweging bestond. Zo iets te moeten lezen, is eerder onthutsend. En later volgde alvast weer het stilzwijgen. Meer direct dan voordien werd vanuit de bronnen bevestigd dat de koning op het stuk van de Vlaamse Beweging geen doorzicht noch inzicht had of wilde hebben en zich erg afstandelijk, conservatief, opportunistisch en „Belgisch ” gedroeg. De auteur lijkt die houding en die van de regering als dusdanig enigermate te begrijpen, waar hij opmerkt dat de Vlaamse Beweging pas kort voor de Tweede Wereldoorlog een echte volksbeweging is geworden (p. 226). Uiteraard is dit weer een kwestie van definitie en appreciatie, maar voor mij hoeft men niet tot die vooravond te wachten en lijkt de Vlaamse kwestie, zonder dat ze toen probleem nummer één van de Belgische politiek was geworden, reeds vóór wereldoorlog I een omvang te hebben aangenomen die de term volksbeweging wettigt. En daarom betreur ik des te meer de kortzichtigheid van de bewindhebbers ; wel weze toegegeven dat de oorlogssituatie de uitweg niet vergemakkelijkte. Die oorlog, om redenen allerlei, heeft de Vlaamse Beweging benadeeld in haar naoorlogse ontwikkeling, zodat pas na een bergaf het opnieuw bergop werd en de Vlaamse Beweging opnieuw een volksbeweging kon worden. Dat wereldoorlog I als accelerator heeft gewerkt voor het uiteengaan der Belgen, is een moeilijk te betwijfelen stelling. Maar ook hier is er niets eenmaligs of beslissends ; want voor dat uiteengaan kan men zowel opklimmen tot in 1830 — jawel!, want daar ligt de oorsprong van België's biculturalisme, — als naar latere perioden, b.v. de jaren dertig of zestig, grijpen. De cyclische beweging wordt duidelijk gecombineerd met een algemeen-lineair opgaande.

Een derde uitermate dominerend punt in Schepens' boek slaat op Broquevilles politiek optreden. Dat Broqueville uiteindelijk de Vlaamse kaart heeft willen spelen, vloeit volgens A. niet voort uit mogelijke vlaamsgezindheid, maar uit diens politiek realisme : in de eerste plaats wilde hij toegevingen

doen ter wille van België en zo doende en zo denkende zat hij op dezelfde golflengte als de koning, de behoeder bij uitnemendheid van het éne onverdeelbare België; ten tweede, en hier verschilde hij uiteraard van de vorst, speelde het regeringshoofd de Vlaamse kaart ter wille van de eenheid binnen de katholieke partij. Vlaamsgezindheid dus tweemaal ter wille van de Belgische eenheid. Zo werd Broqueville oprichter van de „Studiecommissie voor de Taalkwestie in België”, die in de maanden april-mei 1918 zesmaal bijeenkwam. Deze politiek van een hoger gehalte werd evenwel doorkruist door allerlei persoonlijke tegenstellingen onder de ministers. Het is niet verkwikkelijk te zien hoe minister Hymans Broqueville tegenwerkt vanwege dezes vermeende Vlaamse sympathieën en hoe hij Broquevilles gezag bij koning Albert poogde te ondermijnen. Minister Renkin was geen snars vriendelijker. Uiteindelijk werd het Broqueville teveel, zodat hij op 24 mei 1918 aan het staatshoofd schreef dat hij niet langer het hoofd kon blijven bieden „aan de valstrikken die permanent gespannen worden”. Na het ontslag kan ik Schepens minder goed volgen, waar hij het feit als een „ernstig probleem” aanziet en daarbij een „vrees voor een revolte onder de Vlaamse soldaten” een ernstige vermelding waard acht; hij wordt misschien zelfs voortvarend waar hij denkt dat, indien Broqueville geen begrip had getoond of minder tegenstand had ondervonden in Vlaamse zaken, „in beide gevallen de huidige toestand van België er anders zou uitzien” (p. 196). Er wordt hier m.i. overdreven belang gehecht aan of verwachting gekoesterd vanwege één persoon of één poging. De historiografie mag zich niet te gemakkelijk laten verleiden tot zulke oncontroleerbare en onbewijsbare interpretaties.

Na Broquevilles heengaan volgde alvast geen regeringscrisis en voor de verdere duur van de oorlog werd de Gentenaar Cooreman regeringshoofd; waarom precies deze man „in discrediet” is gevallen, is me uit het boek niet duidelijk geworden. Na de oorlog werd hij door de koning en... Francqui vervangen door Delacroix. Opnieuw ziet men hoe de koning van een voor hem gunstige situatie heeft geprofiteerd om zich als sterke man op te dringen. En de Vlamingen konden uit de troonrede opmaken dat de vorst uit de oorlogsjaren weinig had geleerd. De Vlaamse zaak was gecompromitteerd, en hiervan profiteerden koning en regering om zich conservatief en opportunistisch te gedragen. De zwakke positie van alvast de radicale flaminganten blijkt volgens de auteur uit de 5,20 % van de Vlaams-nationale Frontpartij bij de verkiezingen van november 1919; maar kan men dit met hem als een failliet bestempelen? Dit lijkt me overdreven; het parlement telde ook menig gematigd flamingant, wel te verstaan steeds binnen de context van een verzwakte Vlaamse Beweging. Het hele boek maakt die zwakheid in en ten gevolge van de oorlog overduidelijk. Maar niet minder ook blijkt het gebrek aan durf en visie bij de machthebbers, wat ook met hun

persoonlijke ambities en rivaliteiten te maken heeft. Van zulke mensen verwacht men nu eenmaal, misschien ten onrechte, dat ze wat minder al te menselijk zouden zijn.

Reginald DE SCHRYVER